
Dobrá Rada nad zlato

Dobrá Rada nad zlato

LIDOVÉ NOVINY

3.2.2012 Lidové noviny Strana 11 Názory, autor: RUDOLF ZAHRADNÍK , ÚHEL POHLEDU

V posledních letech je funkce a postavení Rady pro výzkum, vývoj a inovace (RVVI) většinou ubohé. Nebylo tomu tak vždy. Polistopadové vlády věděly, že s takovým tělesem se jim, v oblasti vědy a vzdělávání, vládnutí usnadní a bude odborně kvalifikované. Vskutku první rada, které předsedal fyzik Antonín Baudyš, byla asi osmičlenná, složená z osobností vědy; jejím členem byl i Otto Wichterle a Ladislav Hejdránek. Předseda měl dva horlivé asistenty, M. Kalouska a právníčku Dr. Zaoralovou. Rovněž rada další, vedená matematikem Igorem Němcem, byla na tom podobně příznivě, nebylo to byrokratické těleso. Společným rysem obou předsedů těchto rad bylo trpělivé naslouchání členům rady a neuplatňoval se ani stín mocenských zásahů.

Situace se později začala zhoršovat. Mnozí místopředsedové vlády, kteří se stali předsedy rady, začali entuziasticky a první schůze rady se vždy zúčastnili. Další složky jejich agendy (třeba otázka menšin) jim však zabránily v pokračování a výkonné moci v Radě se ujal administrátor. Úředník, relativně zdatný (bohužel s povahou manipulátora), který však o vědě konce 20. a začátku 21. století věděl pramálo, skoro nic. A tak neudivuje, že chystal na každou další schůzi rostoucí porci administrativních úkolů pro členy rady. Věda se zvolna vytrácela. Dokonce i pouhé slovo věda se znelíbilo, označení výzkum a vývoj znělo některým lépe, stejně dobře jako znělo v letech 1950-1989. Jak víme, tehdejší úsilí nedopadlo dobře a obávám se, že neblahé pokusy posledních let vedou k podobnému konci. Název rady byl rozšířen o slovo inovace, což celé věci dodává punc iracionality. Za chvíli sdělím proč.

Scestné snahy Právem se lze ptát, v čem chybujeme. Lze to rozdělit do tří bodů.

Za první jsou scestné snahy řídit vědu podle zásad parlamentní demokracie. Tělesa, která mají co říci v oblasti kultury (vědy, umění), musí sestávat z osobností, jež tvoří odbornou špičku v oblasti věd či umění. Navíc má vždy jít o lidi cti, lidi spravedlivé, harmonické a nezaujaté. Takoví existují, musí být však vůle požádat právě je o účast v radě. Zcela falešná je víra, že například každý ředitel ústavu AV či každý z hodnostářů vysokých škol má kvalifikaci být členem rady. Není tomu tak. Současnou situaci dobře charakterizuje fakt, že klíčové pozice v radě a v Grantové agentuře ČR jsou obsazeny politologem, sociologem a doktorkou filozofie. To si mohou dovolit říci, protože po léta jsem usiloval o dobrou pozici pro humanitní a socioekonomické vědy, takže by nebylo namístě se domnívat, že těmto oblastem nepřeji. Lidé s tímto vzděláním jsou však stěží schopni říci něco potřebného v oblasti vědy (ve smyslu anglického science).

Za druhé, to, co výkonná a legislativní moc potřebuje, se týká přírodních věd, lékařství, inženýrských disciplín a ovšem matematiky; v oblasti ekonomické, právní a politologické si politická moc poradí sama. Ve světě klíčové pozice v poradním tělese bývají obsazeny nositeli Nobelovy ceny a mezinárodně respektovanými autoritami. Neobávejme se, ač Jaroslav Heyrovský ani Otto Wichterle už nežijí, odborníků s jejich rysy máme pro vytvoření rady dost. Je však pozoruhodné, s jakou důsledností se v tomto tělese nevyskytují. Tito jedinci, stejně jako byl Otto Wichterle, jsou učenci s mezinárodní pověstí, zhusta univerzální vzdělanci, se srdečným vztahem ke kultuře a umění a znalí (i v mezinárodním měřítku) spolupráce v trojúhelníku VŠ - průmysl - AV. Slušným zdrojem takových je Učená společnost ČR. Z řad této společnosti je v radě jen velmi málo jedinců, někdy (skoro) žádní. Naopak houževnatě se v radě už po léta drží lidé, zdatní manipulátoři, které lze trefně označit jako aparátčíky vědy. Jejich vlivem se zmenšuje podíl příspěvku pro základní

výzkum a roste podpora směrem k (soukromému) průmyslu. Tito lidé navíc dbají, aby jedinci jejich smýšlení tvořili přes 50 procent členů, takže při hlasování mohou prosadit vše, co si přejí.

Za třetí, mezi obyčejnými zeměmi (sever, západ a jih Evropy, USA, Japonsko) má ČR neobyčejné postavení. Průmysl v obyčejných zemích většinou chce od vědy ideje a podněty, aplikace si obvykle přejí, ve svých dokonale vybavených laboratořích, dělat sami. Pokud jde o inovace, myšlenkový výkvět firem ví, co potřebují, aby obstáli v konkurenci. Velice ovšem stojí o konzultace se svými poradci z řad univerzitních učitelů a významných badatelů mimouniverzitního výzkumu. Tamní firmy zhusta přispívají vydatně na základní výzkum; myšlenka, že by rozpočtové peníze státu mohly mít k dispozici na svůj aplikovaný výzkum, je nesmyslná. Nelze to zaměřovat s podporou státu v souvislosti s veleprojekty, které přesahují oblast a možnosti i veliké firmy. Jde například o projekty spjaté s jadernou fúzí, jaderné elektrárny využívající jaderný odpad z klasických zařízení, či o hybridní vozidla. Přesto z určitých oblastí je u nás vyvíjen tlak na „odklonění“ rozpočtových peněz směrem k ministerstvu průmyslu a obchodu; část jejich projektů už dlouho vyvolává útrpný úsměv. Navíc významné podniky v ČR už léta nejsou ve zdejším rukou. Stojí za zmínku, že jeden z prvních zásahů - při vstupu zahraničního majitele - byl spojen se zrušením často zdatného firemního výzkumu s tím, že si jej obstarají sami v mateřské firmě.

Pokleslosti, podvody, korupce V souvislosti s úvahou o vědě nelze opominout poznámku o školství. Znalí a zasvěcení už léta pozorují pokles úrovně ve všech složkách školského systému. Myslívá se na kde co, tomu hlavnímu se však věnuje nejmenší pozornost: jsou to učitelské sbory, jejich kvalita, finanční zabezpečení a postavení ve společnosti. Tísňivý je pohled na ohromný počet vysokých škol. Společným rysem mnoha je, že nemají řádný, skutečný učitelský sbor. To nemění nic na tom, že počet docentů a profesorů je velmi velký a neustále narůstá. Mnohé habilitace by v obyčejném světě neobstály. To však určitým lidem (často ne bezmocným) nevadí. Touha po titulech je totiž ohromná a u některých nepotlačitelná. Běda zemi, kde lidé z oblasti politické moci bez zábran využívají odborné ubohosti a mravní pokleslosti některých škol či jejich částí k tomu, aby získali některý z titulů. Při odhalení nepoctivosti a podvodů se postupuje váhavě a vlažně. Ostatně tak je tomu při většině pokleslostí, podvodů a všeobjímající korupce v měřítku celé společnosti.

Úroveň činnosti ministerstva školství vzbuzuje už léta obavy a pohoršení. Absurdní průběh přípravy státní maturity, hrozná nepořádky v čerpání unijních peněz či vrchnostenský přístup k reprezentacím vysokých škol, to je jen pár ilustrací bídy. Nedostatečné financování zdejší nejlepší univerzity, Univerzity Karlovy, je pro ostudu. Pokud jde o školné, je to pro ČR, s ohledem na její povahu a na roli vzdělávání, úmysl velmi pochybný. Denně se lidé dovídají z médií o únicích stamilionů či miliard. Snížením počtu podvodů o 30 či 40 procent by zabezpečilo školství na delší dobu. Navíc by to dovolilo zvát k hostování vynikající zahraniční učitele a badatele na delší dobu. U srovnání s poměry v obyčejném světě jsme tradičně v ubohém postavení.

Kuriózně působí návrhy, podle nichž by měly být univerzity vedeny podobně jako průmyslové podniky. Doporučují to lidé, jimž je vedení průmyslového podniku podobně cizí jako požadavky na zdravý život univerzity. Je to jeden z projevů široce probíhající amatérizace, patrné i ve veřejném životě. Člověku je líto, je-li svědkem, když někdo, jenž si vede dobře v určité oblasti, je povolán vést úřad, jehož tematika je mu upřímně a hluboce cizí. Námitka, že jde jen o politickou funkci s tím, že práci provede dobře aparát onoho úřadu, u nás neplatí. Takové aparáty mají jistě ve Velké Británii a některých dalších západních zemích, ne však my.

Možná že by u nás bylo lépe, kdyby klíčové osobnosti politického života měly dobrý kontakt s renomovaným vědcem. Ti, kteří se vtírají do jejich přízně, bývají podřadné kvality.

Ač Heyrovský ani Wichterle už nežijí, odborníků s jejich rysy máme pro vytvoření rady dost. Je však pozoruhodné, s jakou důsledností se v tomto tělese nevyskytují.